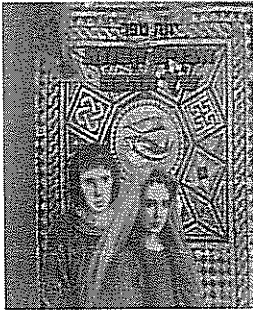

ספרים וסופרים: רשימות ורשמים

לכתוב עבר בהווה – אבנים קטנות של אהבה

יונה ספר

הספר זכה בעיטור אנדרסן הבינלאומי לשנת 2008

לכתוב עבר בהווה - הוא תהליך מרתק, מגרה ומסקרן שמצריך איסוף ולימוד של פרטים אין ספור. אני מבקשת להכניס אתכם אל מקצת הבעיות שליוו אותי בכתובת הספר "אבנים קטנות של אהבה" (הקיבוץ המאוחד-ספרית פועלים, 2007), סיפור על התבגרות, ידידות וניצני אהבה, שעלילתו מתרחשת לפני 1700 שנה.

תחילה, לסיפור שמאחורי הספר:

בשנים 2004-2005 נערכו חפירות הצלה ארכיאולוגיות נרחבות בשטח כלא מגידו, מטעם רשות העתיקות ושירות בתי הסוהר. בחפירות, שנוהלו על ידי בני יותם, ארכיאולוג במקצועו, נחפר בתוך הכלא שטח בתחום הכפר היהודי הקדום עותנאי, הסמוך לתל מגידו. בחפירה נחשף גם מבנה מגורים גדול, המתוארך למאה ה-3 לספירה, ששימש למגורי חיילים בצבא הרומי ולמשפחותיהם, ואחד מאגפיו הוקדש לאולם תפילה של הקהילה הנוצרית במקום. באולם התפילה התגלו רצפת פסיפס מרהיבה, בסיס שולחן, ששימש כנראה לצורכי פולחן ושלוש כתובות בעלות חשיבות מיוחדת: כתובת אחת מזכירה את גאיָאנוס פורפירוס – קונטוריון (שר מאה) שעשה את הרצפה בכספו כמחווה של נדיבות, ואת ברוטיוס – האומן שביצע את עבודת הפסיפס; כתובת שנייה מזכירה אישה בשם אַקפּטוס, המכונה אוהבת האל, שהקדישה, את השולחן לאל ישוע כריסטוס לזיכרון; והשלישית, המכונה כתובת נשים – אומרת: זכרו את פְרִימִלָה וקִרְיָאָקָה ודורותיָאָה וגם את חֶרְסֶטָה.

גילוי הפסיפס והכתובות עורר התעניינות עצומה בארץ ובעולם, בעיקר בעולם הנוצרי, שכן זוהי הכתובת הקדומה ביותר בה מוזכר שמו של ישוע אשר נתגלתה בארץ, וזמנה קדום להכרה בנצרות כדת רשמית. בפסיפס אין אזכור לצלבנים, ולעומת זאת, במרכז הרצפה מצוי מדליון ובתוכו שני דגים. הדג, כמקובל במחקר, הוא סמל נוצרי קדום, וידוע שהנוצרים ייחסו למילה היוונית 'איכטוס', שפירושה "דג", את צירוף המילים "ישוע כריסטוס בן האלוהים, המושיע". הממצא העיד על חיי קהילה נוצרית בתוך מבנה ששימש חיילים רומאים ונמצא בכפר היהודי עותנאי, שלפי מקורותינו, חיה בו גם קהילה שומרנית. בעקבות הפרסום העולמי הגיעו פניות לרשות העתיקות, מסופרים ועיתונאים מהעולם, שביקשו לכתוב ספרים שיתבססו על הגילוי הייחודי.

כאמו של הארכיאולוג שחשף את הרצפה, ליוויתי מהצד את תהליך גילוי הפסיפס ואת הממצאים הנוספים שהתגלו בחפירה, ונדבקתי בהתרגשות. לאור הפניות שהגיעו, הציע לי יותם כמה פעמים, לכתוב סיפור לנוער שיתבסס על הממצאים והתקופה. תחילה דחיתי את הרעיון על הסף. הייתי אז בשלבים ראשונים של כתיבת סיפור חדש והיה קשה לי לוותר על הרעיון שניקר בי ולבחור בהתמודדות חדשה. ידעתי גם שכתבת סיפור המתרחש לפני כ- 1700 שנה דורש ידע והשכלה קלאסית בתחומים שונים ומורכבים. מדובר על תקופה שאחרי חורבן הבית (שחל ב-70 לספירה), ואחרי מרד בר-כוכבא. הישוב היהודי ביהודה חרב והמרכז ההתיישבותי והרוחני עבר לגליל. השלטון הרומי בארץ נמשך לערך כבר כ- 200 שנה, כאשר ברומא הרתוקה עולים ויורדים שליטים אין ספור והשלטון, המשנה פנים, משפיע גם על חיי אנשים המרוחקים כל-כך מהמרכז.

בכפר עותנאי חיו אז בכפיפה אחת יהודים, שומרונים, רומאים ובני עמים אחרים. ליד הכפר ישב הלגיון השישי הנקרא לגיון הברזל, (בשמו הלטיני פראטה), שמנה כ- 4000 חיילים, אליהם נספחו עוד כ- 4000 כוחות עזר שעסקו במלאכות שונות. סביב מחנות צבא בסדר גודל כזה צמחו לא פעם ערים, דוגמת העיר צצמחה במקום מושבו של לגיון הברזל בשנת 305 לספירה ונקראה **מקסימיאנופוליס**, על שם הקיסר **מקסימיאנוס** וחיו בה כנראה כמה אלפי בני אדם. לא הרחק משם, בבית שערים ואחר כך בציפורי, חי ופעל רבי יהודה נשיא.

שרטטתי כאן בקצרה את "התמונה" הדמוגרפית וההיסטורית, כדי לנסות ולהסביר רק חלק מהבעיות שיותם הניח לפתחי כשהציע לי לנסות ולכתוב ספר לבני הנעורים.

אחרי שהחלטתי לנסות ולהיענות להצעתו, שאלתי את עצמי איך אחבר את סיפור רצפת הפסיפס, שנמצאה בתוך אולם תפילה של נוצרים, המצוי בתוך מבנה

ששימש חיילים רומאים, אל הדמויות שאני רוצה לכתוב עליהן. לא רציתי לספר את סיפורו של חייל רומי או של נער נוצרי וגם לא את סיפורתה של משפחה שומרנית. בחרתי לספר על החיים בכפר היהודי עותנאי, שאנשיו נמצאים תחת כיבוש מתמשך של עם אחר ותרבות אחרת, ולהפנות דרך הסיפור, את הזרקור לחיים יהודיים. ראשית, מפני הזיקה והחיבור שלי אל התרבות שלנו, ושנית, מפני שבמפגשים עם צעירים, אני מרגישה לא פעם שיש צורך להעמיק ולחזק את הקשר של בני הנוער אל הארץ ואל המקורות שלנו, ששורשיהם נעוצים אלפי שנים לאחור.

אבל באיזו דרך ניתן לחבר בין תרבויות שונות כל כך – בין כובשים לנכבשים, בין אמונה באל אחד לאמונה באלים ופסלים, שהיתה חלק מהתרבות הרומית, ואיך להתחבר אל אותם נוצרים חדשים המשרתים בצבא הרומי?

גם לאחר שקבעתי לעצמי את הכיוון הכללי והחלטתי שגיבורת הסיפור תהיה נערה יהודייה, עדיין התלבטתי בשאלה איך אקשר אותה לרצפת הפסיפס, שנמצאת אמנם בכפר, אבל חומות בלתי נראות של אמונות, איסורים, שייכות חברתית ושפה, וגם קירות אבן ושערים נעולים, הלכה למעשה, חוצצים בינה לבין הנושא עליו באתי לספר.

הרעיון הבשיל כשבחרתי לכתוב על נערה אמנית. כינתי אותה תמר ונטעתי בה את דחף היצירה. לתמר אין אבני פסיפס איתן היא יכולה ליצור. אין לה גם הידע והמשאבים הדרושים. היא משרבטת בעפר ויוצרת מרבדי רצפה ו'תמונות' קטנות מאבני מקום, אותן היא אוספת בשדות ובהרים, עד שאביה המחמיר מצווה עליה להשליך את האבנים, כדי שלא תעבור חלילה על האיסור 'לא תעשה לך פסל וכל תמונה'. אהבתה של תמר לאבנים ולצורות היא החוט המקשר שדרכו חיברתי, בהמשך העלילה, בין רצפת הפסיפס ההולכת ונבנית בבית הרומי לבין החיים היהודיים המשתקפים דרך משפחתה, חברותיה וחבריה.

מן ההתחלה החלטתי להיעזר בממצאי החפירה, ולכן הפכתי חלק מהשמות המופיעים בכתובות לדמויות חיות: **ברוטיאוס** אמן הפסיפס ו**גאיאנוס פורפיריוס** הקונטריון הרומי, ממלאים בסיפור את התפקידים המוזכרים בכתובות שהתגלו. דמותה של **אקפטוס**, שהקדישה את 'השולחן' לישוע, צומחת ותופסת בסיפור מקום חשוב, למרות שהיא דמות משנית. סיפור חייה הוא הד לרדיפות הקשות שחוו הנוצרים מידי הרומאים. בתיאור דמותה הרחומה, מעשיה כרוקחת ויוצרת תרופות, ומי שמסייעת להציל את התינוק שנולד לאמה של תמר, ביקשתי להתייחס לחמלה ולעזרה לעניים ולנצרכים שאפיינו את הנצרות בראשית דרכה. דמותה של אקפטוס משקפת גם את מצב הנשים בראשית הנצרות, כאשר

הגברים והנשים היו שווים במעגל התפילה, ומהמחקר אף ידוע על נשים שהגיעו אז לתפקידים גבוהים בפולחן הכנסייתי, מצב שנמשך רק עד המאה הרביעית – אז הורה חיבור בשם 'תקנות השלוחים' שעל הנשים לעמוד בנפרד מן הגברים בכנסייה, ובהמשך הן הורחקו מכלל התפקידים.

לשלוש הדמויות צמחו מהכתובות הוספתי דמויות המוליכות את העלילה: תמר, שבגלל עיסוקה באבנים מכנים אותה ילדי הכפר בלעג – "תמר אבנים", אליקא, בן השכנים, האוהב אותה בסתר לבו וחולם להתארש לה ופליפוס, עבדו הנבטי של אמן הפסיפס. מפני שהסיפור פונה לבני נוער, ואינו תיעוד הגילוי הארכיאולוגי, יצרתי בספר משולש דרמטי: אליקא האוהב את תמר חרד פן אנשי הכפר יראו אותה מדברת עם העבד הזר ושמה הטוב יפגע, אך הוא מוכן לסכן את נפשו ולהגניב אותה ואת חברתה נעמי בלילה אל הבית הרומאי, כדי שתמר תוכל להגשים את משאת נפשה ולראות, ולו לאור נר, את רצפת הפסיפס. תמר נמשכת אל עיניו הירוקות של הנער הזר פליפוס. האופן בו הוא נועץ בה את עיניו מרעיד בה נימים חבויים ומעורר אותה. למרות שהיא מודעת לעובדה שכל קשר עם נער, בוודאי עם נער שאינו בן דתה, ועל אחת כמה וכמה עם עבד, הוא קשר אסור ולא יתקבל על דעת הוריה, היא אינה מצליחה להימנע מלקבל את מתנותיו – אבני פסיפס קטנות שהוא גונב למענה מאדונו. פיליפוס – שמעמדו כעבד יתום גרוע משל תמר ואליקא, נמשך אל תמר לא רק בגלל יופייה, אלא מפני שהיא מאירה לו פנים ומעניקה לו תחושת חום וידידות במפגשי הסתר המעטים שלהם, והוא גם זה שנענש כשמעשה הגניבה שלו מתגלה.

כדי לקחת את הקורא הצעיר איתי אל העבר, לא די בשמות בעלי צלצול זר, ובתיאור מקומו החברתי של כל אחד מהם. הרקמה הסיפורית, המורכבת מאין סוף פרטים, היא זאת המאפשרת את השליית הזמן, והיא חייבת להימצא ברקע של כל סצנה וכל משפט: בתיאור הלכי המחשבה, האמונות והאיסורים, בתיאור הלבוש והמאכלים, ביחסים בין הדמויות בתוך המשפחה ומחוצה לה, כשכל המידע נארג לתוך עלילת הסיפור. מפני שהסיפור הוא סיפור ריאליסטי, גם אם הוא מתרחש בימים קדומים, היה חשוב לי שמארג הפרטים הבונה את הרקע הסיפורי יהיה נכון לאותה תקופה, ואביא דוגמה:

באחד מפרקי הספר מסופר כמה אבא של תמר כועס כשמתברר לו שהיא משוטטת בשדות. הוא מצווה עליה לזרוק את האבנים שאספה ובני המשפחה אוכלים את ארוחתם בדממה:

"משסי"מו, הדיחה תמר את פנכות האוכל ואת ספלי האבן
ושפכה את המים ליד גזע התאנה. אביה שהקפיד על קלה

כחמורה דרש שיאכלו את ארוחתם בכלי אבן, כדי שלא ידבק בהם רבב של טומאה, ואף שהכלים היו כבדים והקשו עליה עשתה כמצוותו."

לכאורה, עניין כלי האבן הוא פעוט ושולי. הזכרתי זאת בסיפור, כי כלי אבן הם אחד המאפיינים לזיהוי יישוב יהודי, מפני שאינם מחזיקים טומאה. באותה דרך אגבית, יומיומית, אני משבצת בסיפור את המקווה, כי אין יישוב יהודי עתיק, כולל בכפר עותנאי, שלא נמצאו בו מקוואות. גם מציאת שרידי בית כנסת ביישוב מוכיחים שמדובר במקום בו חיו יהודים, ולכן תיאור ההתכנסות בבית הכנסת, המצוי בספר, ממקד ומחייה את החיים היהודיים.

"מכל ימי השבוע אהבה תמר את השבת. על הבית וסביבתו היה שורה אז רוגע, ונדמה היה לה שגם העולם מחוץ לחצר – בתי הכפר, השדות, כרמי הגפן והזית – נושמים נשימות עמוקות ושלוות. היא אהבה להתבונן באבא היוצא לבוש בבגד השבת הנקי להתפלל בבית הכנסת, כי כשפשט את בגדיו המרובבים בכתמי סיד ופיח כאילו ניער מעליו גם את המתח והדאגה של ימות השבוע והפך נינוח ומסביר פנים. בפעמים בהן הגיע לכפרם רבן גמליאל, החכם ששמו התפרסם ברחבי הגליל, שקד שבעתיים על ניקיונו, התמרק והיטהר, מכין עצמו לשמוע דברי תורה..."

מדבריי עד כה ניתן להסיק שגם בתיאור הלבוש, מלאכות הבית ועבודות השדה, הטיפול בבעלי החיים, והשמירה על חוקי היהדות, הסתמכתי על תחקירים ולא על דמיוני. חשוב היה לי לשלב פרטים אלה בעלילה, כדי להעשיר עד כמה שאפשר את הרקע הסיפורי. מאחר שנאמר שארץ ישראל התברכה בשבעת המינים, שילבתי את הגפן, התאנה, התמר, הזית, הרימון, החיטה והשעורה במטעים ובשדות הכפר, וגם בתיאור מרקמי האבנים שתמר יוצרת. היא, כרבים מהאומנים הקדומים, מאירת בעזרת האבנים, הגרעינים וניצני הפרחים את מה שעיניה רואות – את שריגי הגפן, את פרי הזית והרימון, את ענפי התמר ואת שיבולי החיטה והשעורה, ודגמים אלה שונים מאוד מהדגמים שמצויים ברצפת הפסיפס, ונעשו על ידי אדם זר, שכפוף לצורות ומרקמים תרבותיים אחרים.

להערכת החוקרים אנשי כפר עותנאי התפרנסו מחקלאות ומלאכות שונות. באחד מפרקי הספר אני מספרת על תמר שנלווית לאביה, בעל כבשן הסיד, בדרכם אל השוק. שם אני מתארת איך הדרך המובילה אל השוק, שמצוי כמובן בקרבת

מקומו של הלגיון השישי, הולכת ומתמלאת בכפריים, שכל אחד נושא עמו את מרכולתו.

"השמש רק עלתה, ונדמה היה לתמר שכפריי הסביבה מתחרים ביניהם מי יקדים להגיע ראשון אל השוק. היא ראתה מוכרי ירקות תרנגולות ויונים שחמוריהם עמוסים בכלובים, קדרים שנשאו על צווארם כתפיהם מוט ומשני עבריו היטלטלו הררי כדים שאוזניהם הוללות קשורות זו לזו, ורק רגליהם היחפות בצבצו מבעד לשמלתם. היא שמעה מגדלי דבורים נושאים בכליהם חלות דבש, רועי עיזים וכבשים שחזרו שעדריהם העלו ענני אבק, מוכרות ירקות ופירות, צבעי בדים, בורסקאים, שוזרי חבלים ומוכרות תבלינים – המון אדם רב וכולם נהרו אל השוק מקימים שאון והמולה. ומעל ראשיהם על הגבעה, הזדקר לעבר השמים עמוד גבוה ובראשו התנוסס הנשר הרומי השנוא כל כך על אמא, שנראה ביום בהיר גם מגג ביתם..."

כדי ליצור מצבים נוספים שאפשרו את המפגש של תמר עם הפסיפס, הפכתי את אביה לבעל כבשן הסיד בכפר. לכבשני הסיד בעת ההיא הייתה חשיבות גדולה ביותר. סיד חי שימש כמגן מפני מזיקים, נחשים ועכברים, בשדה, במטע ובבית, ואילו סיד כבוי (מעורב במים) שימש לטיח, והיה בתקופות הקדומות בעל חשיבות גדולה. בטיח ציפו את בורות המים, את המקוואות ואת אגני הטבילה, ובטיח השתמשו גם לקיבוע אבני הפסיפס ברצפה. זאת הסיבה שמיד עם בואו לכפר מגיע ברוטיוס האומן לכבשן הסיד של עקיבא בן טוביה, אביה של תמר. בין השנים נוצרים יחסי מסחר, ולמרות שעקיבא שונא את תרבות רומי ומשתדל להרחיק אותה מעיניו הגסות של אמן הפסיפס, מתקצר המרחק בין המשפחה היהודית לאומן האבן הזר, ומהבחינה הסיפורית נוצרת אפשרות למפגש עתידי ליד הרצפה – שהיא, אני שבה ומזכירה, העילה לכתובת הסיפור.

אשתף אתכם ברגע בו רואה תמר לראשונה אבני פסיפס, כאשר האומן הזר בא לכבשן הסיד של אביה לרכוש סיד כבוי לטיח הנחוץ לו:

... "פליפוס, קרא הרומאי לעבר הנער, והוא כמבין משך שק קטן מעל גב הפרדה, הביא אותו אל אדוניו, שפתח בתנופה את החבל הסוגר ושפך על האדמה פיסות אבנים צבעוניות. קריאת הפתעה פרצה מפיה של תמר, ולמרת שידעה שלא נאה שתתקרב בזמן שאביה עסוק במשא ומתן עם זר, יצאה מאחורי חומת עצי הבערה וגחנה אל האבנים. הן היו שטוחות וחתוכות

למרובעים קטנים, כאילו מישהו יצר אותן במידה שווה. והצבעים... היו בהן כחולות ואפורות וחומות ולבנות וכתומות ושחורות וירקרקות וכולן יפות כל כך שהיא שכחה את נימוסיה ושלחה את ידה לגעת בהן. "תמרה" קולו של אביה היה קצר וחד והיא נרתעה בבהלה לאחור והשתופפה מאחוריו..."

כבר ציינתי שכדי להחיות את התקופה החלטתי לשלב בסיפור את ממצאי החפירה. למעשה, הלכתי בעקבות הארכיאולוגים המוצאים שבר חרס, מטבע, או אבנים מסותתות, ובעזרת מימצאים אלה, תוך הישענות על מקורות כתובים, משחזרים קירות בית, משלימים רחוב, יוצרים עיר ומחיים את העבר. לא אזכיר את כל הפריטים ששילבתי בסיפור, אספר רק על שני ממצאים מיוחדים: האחד הוא חותמת לחם קטנה עשויה אבן ועליה שם האופה – יוליוס מאקסימוס, מהקנטוריה (היחידה הצבאית) של קצין בשם קאקיליוס טארטיוס. בצבא הרומי היה לכל יחידה אופה שתפקידו היה לאפות את לחם החיילים. לכל יחידה הייתה חותמת משלה, אותה הטביעו בבצק לפני האפייה, ומפני שלחם היה האוכל הבסיסי של החייל הרומאי, היה תפקיד האופה הגדודי חשוב ומכובד. חותמת הלחם המדוברת התגלתה בחצר שירות השייכת למבנה הגדול, ליד תנורים, כלים לטחינת קמח, משקולות למלאכות שונות, כלי בישול ואפייה. גם אם החותמת קטנה, יש בה כדי להוכיח שהמבנה המדובר אכן שימש חיילים רומאים ומשפחותיהם. לפיכך, באחד מרגעי השיא בספר יש לקמח וליליוס האופה, חשיבות רבה בקידום העלילה ובהגשמת חלומה של תמר.

גם בכפר היהודי היה לקמח חשיבות רבה. לאמו של אליקא, שכנתם של הורי תמר, יש טחנת קמח (הממוקמת כנראה בנחל הקרוי היום נחל מגידו). קראתי לה קמחית, כשם אחת הנשים הבודדות ששמן מוזכר בתלמוד הירושלמי. כאישה אמידה יש לקמחית דוכן לממכר חיטה וקמח בשוק וקשרי מסחר עם הרומאים המתגוררים בבית הגדול שבקצה הכפר. אליקא, בנה, הוא שמביא לאופה את שקי הקמח, וככזה הוא נכנס לבית הגדול ואף זוכה לראות את רצפת הפסיפס בעת בנייתה. הסחר במזון הוא חוט נוסף שחיבר בין המקומיים לרומאים, וכמו בזמננו ענייני מסחר חצו גבולות ומגבלות שפה והפגישו בין אנשים שונים.

מוצג יפהפה נוסף שנמצא בחפירה, אותו שילבתי בסיפור, הוא פסלון ברונזה קטן של נער לבוש שמלה קצרה, געול סנדלים, ומחזיק בידו כלי שתייה, המעוצב בסגנון רומי. פסלון זה נעשה בדמותו של לאר, אליל בית רומי, שתפקידו היה לשמור ולהגן על רווחת בני הבית וביטחונם, ופסלים כגון זה היו מניחים בגומחת אחד מחדרי הבית הפנימיים. פסלון הברונזה התגלה בחפירה כשאחת מידיו

שבורה. הכנסתו לסיפור אפשרה לי להדגיש את הפער הרוחני שבין תמר היהודייה לפליפוס, העבד הנבטי, אליו היא נמשכת.

"... כשהרימה תמר את ראשה אל הסדק, שם נהג פליפוס להטמין את אבני הפסיפס שהביא לה, הסתנורה כאילו פגעה בה קרן שמש. להפתעתה ראתה שמישהו יצר גומחה קטנה והציב בתוכה פסלון מוזהב. קריאת בהלה פרצה מפיה. פסל?! איך זה קרה? מי הציב בפינת הסתר שלי פסל רומאי? כל האיסורים שאבא ואמא שיננו לה תמיד הִכּוּ בה, ובאוזניה הדהדו דברי הקורא בתורה בבית הכנסת, "לא תעשה לך פסל וכל תמונה..." היא רצתה לאחוז בפסל ולהשליך אותו, אך מששלחה את ידה נרתעה מלגעת. זה היה שיקוף. הוריה אסרו עליה אף להביט בפסלי הנוכרים ואיך תיגע בדבר טמא כזה? "זה אל הבית, הוא ישמור על אמא," נחרדה לשמוע פתאום את קולו של פליפוס. הוא קפץ אל נקיק המסתור, הוציא את הפסלון מהגומחה והושיט אותו אליה, קורא בשפתו המשובשת, "פליפוס הביא לתמר אל טוב של משפחה... הוא ישמור אמא..."

המפגש הזה בין תמר לפליפוס מחדד את השוני בין האמונות שרווחו אז. פליפוס השומע מתמר על מחלת אמה, גונב למענה את הפסלון, שלפי אמונתו יגן וישמור עליה, ואילו תמר העומדת מול הפסלון הטמא בעיניה, נוכחת בכאב בתהום המפרידה ביניהם ומבינה שעליה לכבוש את רגשותיה לנער הזר. מפני שהפסל נמצא כשאחת מזרועותיו שבורה, לקחתי לעצמי חירות ספרותית לתאר איך נשברה הזרוע – כשפליפוס מושיט לתמר את הפסלון, היא נרתעת ממנו בתיעוב, הפסלון הקטן נשמט מידו, נופל על האבנים וזרועו מתעקמת ונשברת.

עניין נוסף, המצוי בספר, הוא יחסם של היהודים אל הכובשים הרומאים. בין היהודים היו כאלה שאימצו לעצמם את התרבות הרומית על השפה, הלבוש והמנהגים שלה. על פי המקורות, היו יהודים ששירתו בצבא הרומי ורבים עמדו בקשרי מסחר ותרבות איתם, אפילו השמות הושפעו משפת הכובש. אחרים נצמדו לאמונה באל אחד ושמרו בקנאות על אורח החיים היהודי, שצמח וקיבל פנים שונות בדורות שלאחר חורבן הבית. אלה ואלה זכו לביטוי בספר וכך גם החרדה והפחד מפני הקלגס הרומי, שנטבעו בזיכרון האנשים אחרי חורבן יהודה, (המילה קלגס נכנסה לשפתנו מפני שהחיילים הרומאים נעלו סנדלי עור מסומרים או מגפיים קצרים שנקראו – קליגה).

אמה של תמר היא נצר לפליטי יהודה שנדדו לגליל, ונספחו ליישובים היהודים. היא פוחדת מהחיילים הרומאים, מתעבת אותם וכל מפגש איתם מעורר בה מחדש את חוויות ילדותה - את ההרג, החורבן והגירוש, ומוצא ביטוי בתגובותיה, בחרדותיה ובהזיות שהיא עוברת בזמן הלידה הקשה המתוארת בספר.

בתוך מערכת החיים המורכבת ההיא נאלצו אנשי כפר עותנאי, כמו שאר יושבי הארץ, להעלות מס לשלטון. בלא מעט מהיישובים בשפלת יהודה ובגליל נמצאו מערכות מסתור מתחת לבתים, ששימשו את האנשים בשעת סכנה, וכמובן שגם פרט חשוב זה נכנס לסיפור והפך לחלק מהמרקם השלם.

יצירת סיפור בדוי, גם אם הוא נשען על יסודות מציאות, היא מלאכת הרכבה ושיבוץ מעניינת ומרתקת. נוף האזור, החי והצומח, שמות היישובים בהם חיו יהודים בעבר וחודשו בתקופתנו כמו בית שערים, אושה, ציפורי ועוד, סייעו בידי להחיות את סיפורה של תמר, את אהבתם של פיליפוס ואליקא אליה ואת סיפורה של רצפת הפסיפס. כיוון שרציתי להתייחס לעזיבת הלגיון השישי את אזורינו, וגם להשערת החוקרים מדוע נשמרה רצפת הפסיפס כמעט בשלמותה במשך הדורות עד חשיפתה, כיווצתי מעט את הזמן המשוער ובפרק האחרון אפשרתי לתמר, שכעת היא אישה זקנה המוקפת בבנים, בנות ונכדים, לראות את חיילי הלגיון השנואים עוזבים את הכפר, לא לפני שמי מהם (אולי אלה שהיו שייכים לעדה הנוצרית) מכסים את רצפת הפסיפס ב'שמיכת' טיח המקולף מקירות הבית.

כסופרת אישה לא יכולתי לסיים את הספר בלי לספר איך הפכה תמר את כישרון הציור שלה, שהיה אסור עליה בילדותה, למקור פרנסה נשית, כשהמירה את האבנים בצמר והפכה לאורגת מרבדים יפהיים שלתוכם היא אורגת דגמי פירות ובעלי חיים הלקוחים מסביבתה הקרובה. אף ששמה יוצא למרחוק ומגיע עד דמשק ובית שאן, עדיין היא מסיימת כל אריגת מרבד חדש בסימן אורגים משלה – ריבוע תכלת קטן, המשמר את זיכרון אבן הפסיפס הראשונה שפיליפוס הגניב לידה בנעוריה.

כתיבת "אבנים קטנות של אהבה" הייתה בשבילי יציאה למסע לתקופה בה חיו ופעלו כאן אנשים יהודים ואחרים תחת אותם שמים הפרושים גם היום מעל לראשינו.

בכתיבת הספר נעזרתי בבני יותם שחשף את הרצפה, בבעלי יגאל החוקר סוגיות בתרבות החומרית בעברה של ארץ ישראל ובחוקרים נוספים, שמחקריהם ואהבתם לעבר מעשירה את כולנו ומאפשרת להדק את הקשרים אל השורשים שלנו.